

**SLOVENSKÉ
OVOCINÁRSTVO
KEDYSI A DNES**

PŌDOHOSPODÁRSKE VYDAVATELSTVO

Kolektív autorov

SLOVENSKÉ OVOCINÁRSTVO KEDYSI A DNES

Vydané pri príležitosti 50. výročia vzniku
Slovenskej ovocinárskej spoločnosti

1970

Vyšlo v Pôdohospodárskom vydavateľstve v Bratislave

NAŠE OVOCIE

Tá hruška nemala pamätníka. Koruna presahovala cez štyri políčka, ale nik sa nehádal za úrodu. Keď v jeseni dozrievali sladké černice, stačila obživiť pas-tierikov dobytka i kopáčov zemiakov. A v lete? V svojej tóni prichýlila i desať rodín, keď sa na chvíľku ukrývali pred poľudňajúcou páľavou. Kto ju tu dakedy sadil? Alebo vyrástla sama? A kedy? Nik sa nepamätal a nik nevedel povedať, že by bola hruška čo i len útlejšia. Vždy bola mohutná, zdravá.

Keď som pod ňou zastal prvý raz ako chlapec a zdvihol spadnutú hrušku, dozvedel som sa od starčeka, že už aj jeho starý otec vravieval na túto časť poľa „Pod hruškou“. Aj do mapy zapísali tento názov, ba aj zememerači pri preme-riavaní políček rozvadených susedov začínali od tejto hrušky, lebo ju mali za-kreslenú na mape.

— To nie je planá hruška, — vravel mi starček a ukazoval na hrubý kmeň, kde v polovici nápadne sa delila kôra podpníka plánky od zaštepenej časti. — Tu ju zaštepili.

Isteže vtedy nepoznali také štepárske nože, ani techniku a určite ani štepársky vosk. Ale zdravý strom v našej slovenskej pôde zapustil také korene, že pretrval storočia.

Keby tá hruška vedela rozprávať . . . Možno by povedala ako raz, keď tu naši predkovia klčovali les, našli mladú plánku . . . Nezoľali ju. Ale kto ju zaštepil? Ktosi z nich, alebo niekto iný? Možno by vedela rozprávať i o tom ako raz ľudia pozorovali z vrcholca či sa nepribližujú Turci, keď ich hordy tu plienili. Ráta-júc podľa mohutnosti ľudia vravia, že na Turkov určite sa pamätá.

Takých stromov, pamätníkov na dávne časy, je veľa. Len to vedieť, odkedy sa u nás ovocné stromy množili, štepili, sadili . . .

* * *

Všeslovanský výraz ogorod (záhrada) v latinských listinách, podľa niektorých historikov, začína sa u nás pôvodne vyskytovať v 11.—12. storočí. To znamená, že vtedy sa už utvárali záhradky a že stromy boli skoršie. Ale odkiaľ pochádzali ovocné stromy?

Najstarším ovocím na našom území sú pravdepodobne maliny. Rástli v lesoch a odtiaľ sa dostali v stredoveku do pánskych i kláštorňých záhrad. Písomné správy o niekoľkých sortách malín sa však objavujú až v 19. storočí.

V záhradách na našom území pravdepodobne oveľa skoršie boli jablone. Jablň je veľmi starý kultúrny strom. Kolískou jablone je Stredná Ázia, odkiaľ ju Gréci a Rimania rozšírili do Európy. Spomínajú ju už v dielach starých rím-skych spisovateľov. Napríklad Theofrast sa zmieňuje už o troch sortách, Gato o 7, Palladius dokonca o 56 sortách jabloní. Ale aj vtedy pestovanie ovocných stro-

OBSAH

	Strana:
Úvodom	3
Naše ovocie	4
Vzácný ovocinársko-záhradnícky rukopis z roku 1672	7
Juraj Fándly	10
Ovocinárstvom k zlepšeniu životných podmienok a k národnému uvedomeniu	12
Čerešnícky spolok v Jelšave	16
Snahy o založenie „Pomologického spolku v Liptove“	20
Z dejín hontianskych ovocinárskych spolkov	23
Dva odborné hospodárske časopisy venované ovocinárstvu v 19. storočí	31
Sámuel Fábry	35
Matej Bazalicza	37
Štefan Moyses	40
Anton Penzel	43
Ludovít Orphanides	45
Gustáv Kordoš	48
Viktor Buchta	50
Slovenská ovocinárska spoločnosť	53
Slovenský ovocinársky a záhradkársky zväz	87
Poslanie a význam slovenského ovocinárskeho a záhradkárskeho zväzu	90
Záhradkové osady — možnosti záhradkárenia v mestách	100
Súčasný vývoj ovocinárstva	102
Hontianski ovocinári	110
Na severnom Slovensku	112
Dnešok a zajtrajšok na severe	114
Ovocinárstvo na východnom Slovensku	117
Ovocinárstvo v okolí Myjavy	122
Ovocinárstvo na Slovensku z hľadiska využitia nových poznatkov vedy a techniky	126

mov bolo záležitosťou a vari aj výsadou iba šľachty a potom kláštorov. Po páde Rímskej ríše pestovali sa jablone väčšinou iba v kláštorných záhradách. V XIV. storočí značne sa rozšírilo pestovanie jabloní do Francúzska a Nemecka a odtiaľ potom postupne aj do ďalších krajín. No, v Tridsaťročnej vojne veľa ovocných záhrad sa zničilo. Ale aj napriek tomu v tomto čase, vďaka rozvíjaniu sa obchodu Anglie s Čínou, Japonskom a Malou Áziou, dostávajú sa pestované sorty jabloní aj do ďalších častí Európy.

Jablone u nás takisto najprv pestovali iba v kláštorných záhradách, odkiaľ sa veľmi pomaly dostávali aj do súkromných záhrad. Podľa názvu starej sorty Hontianske jablko (po maďarsky Tóth alma alebo Honto alma) môžeme s určitosťou tvrdiť, že jablká sa u nás už dávno pestovali.

Za pravlasť marhule dlho sa považovala Arménia. Až moderným bádateľom sa podarilo zistiť, že pochádza z Číny a Mandžuska, kde ju poznali už dvetisíc rokov pred našim letopočtom. Odtiaľ sa marhuľa rozšírila do ďalších častí Ázie, i Arménie, odkiaľ ju priniesli Gréci a Rimania. Pôvodne ju nazývali arménskym jablkom. V strednej Európe sa rozšírila až asi v XIV. storočí. Na našom území pestovali marhuľu v minulých storočiach skôr len ako kuriozitu a len veľmi pomaly sa dostávala ďalej.

Podobnú cestu prekonala aj broskyňa, ktorá taktiež pochádza z Číny a do Európy ju doviezli Rimania.

Hrušky pochádzajú pravdepodobne zo Zakaukazska, kde sa doteraz udržalo viacero planých odrôd. Starí Rimania si hrušku cenili a dočítame sa o nej aj v Odyseji, pri popisovaní Antoniových záhrad. Najstaršie údaje o hruške v strednej Európe sú z XIII. a XIV. storočia.

O pôvode čerešní historikovia nie sú jednotní. Niektorí sa domnievajú, že domovom čerešne je Európa, iní predpokladajú, že Ázia. Starorímsky vojvodca Lucullus — údajne veľký labužník — priniesol z Ázie do Ríma veľkoplodé a chutné čerešne a pestoval ich v svojich záhradách. Odtiaľ sa potom rozšírili ďalej.

Višňa, podľa mienky historikov, je pôvodu orientálneho.

Slivky a slivy pravdepodobne pochádzajú z Ázie, z Kaukazu, odkiaľ sa rozšírili do Stredomoria, kde z nich postupne vypestovali terajšie sorty.

Orech vlašský podľa niektorých prameňov pochádza zo západnej Ázie, podľa iných z východnej Európy. Pretože obe tieto oblasti v podstate susedia, pravdepodobne v inej oblasti nebude mať pôvod.

Prvé písomné správy o pestovaní čiernych ríbezlí sú zo začiatku 14. storočia. V stredoveku ich poznali už ako liečivú rastlinu, následkom čoho sa pomerne dosť rozšírili už v 17. a začiatkom 18. storočia hlavne v Taliansku a Francúzsku. Na našom území čierne ríbezle poznali už v 17. storočí, ale ich pestovanie sa značne podceňovalo a zanedbalo. Až v poslednom období dočkali sa čierne ríbezle zaslúženého ocenenia.

Egreš dlho používali iba na nízke živé ploty. Svojimi pichliacmi v tomto mohol byť užitočný. Kvôli plodom najskôr sa rozšíril vo Francúzsku a v Anglii, kde krížením a selekciou vznikli aj mnohé terajšie kvalitné sorty.

Pestovanie ovocných stromov a kríkov bolo u nás známe už v dávnejších dobách. Pravda, medzi ľuďmi nevedelo sa o ovocných stromoch veľa, lebo pestovali ich väčšinou iba jednotlivci — záhradníci v šľachtických alebo v kláštorných záhradách. Ale ani tí nedopestovali sa veľkých úrod kvalitného ovocia. Pravda, aj vtedy sa už našli ľudia, ktorí stromu rozumeli a na základe toho usilovali sa

ovplyvňovať úrodu. Mnohí si nechávali svoje poznatky pre seba, ale ďalší sa vďačne delili s inými.

Takýmto skúseným záhradníkom bol aj učený kňaz a vysokoškolský profesor János Lippay, pôvodom z Bratislavy. V rokoch 1664—1667 napísal pozoruhodnú záhradnícku knihu „Posoni kert“. János Lippai ovládal viacero cudzích jazykov, hlavne orientálnych, čo mu umožnilo študovať zahraničné vedecké spisy, získané poznatky vyskúšať vo vlastnej záhrade a potom ich podávať ďalej.

Nebol to teda nejaký papierový učenec, ale sám najprv založil niekoľko záhrad, v ktorých si overoval svoje znalosti. Medzi nimi bola aj bratislavská — Possoni kert, v ktorej mal aj tvarované ovocné stromy. Pre tých, ktorí by chceli dobré ovocie pestovať napísal rečou ľudu odbornú knihu v troch dieloch podľa jednotlivých častí: ovocinárstvo, kvetinárstvo, zeleninárstvo. O tom, že sa má záhradník vzdelávať, najlepšie poukázal v stati kde napísal: Dobrý záhradník má mať tieto vlastnosti: nadanie, vôľu a vedomosti... lebo... práve tak ako lekár pozná účinok liečivých bylín a vie s nimi zaobchádzať, musí dobrý záhradník nielen dokonale poznať rastliny, ktoré pestuje, ale ich aj vedieť dokonale ošetrovať.

Autor opisuje v knihe rôzne druhy ovocia, zeleniny, kvetín i korenia, ich spôsoby pestovania v rôznych oblastiach. Radí, ako získať semeno, ako využiť dietetické a liečivé účinky rastlín.

Avšak nielen v Bratislave, ale aj v iných kútoch našej vlasti v dávnych časoch nachádzali sa dobrí záhradníci a vzorné záhrady. Napríklad v Nitrianskom Pravne už v šestnástom storočí istý Martin Hanesch vybudoval si záhradu pri chvojnickom potoku a oplotil ju živým plotom. Nesadil stromky na tomto mieste náhodne, ale ako sa ukázalo, veľmi premyslene. Povedľa tečúci potok počas jarných prírvalov prinášal do záhrady úrodný lesný humus a v lete zase iba čistú vodu na zavlažovanie smädnych stromov. Takto zabezpečená záhrada prinášala majiteľovi bohatú odmenu. Že to bol dobrý spôsob ovocinárstva najlepšie vidno z toho, že podobných záhrad sa tam popri potokoch vybudovalo viacero a táto, s obmenami ovocných stromov zachovala sa až donedávna. A nielen ovocie, ale aj hrozno a víno sa pokúšali dopestovať. Jedna časť chotára „Vinicami“ sa odvtedy nazýva, napriek tomu, že tam vinice dávno zanikli, lebo vraj víno bolo kyselé a nemohlo konkurovať dovážaným vínam.

Š. Mesároš

Jubilejná ovocinárska výstava v Trenčine od 30. IV.—4. X. 1928.

Porada komisie SOS s urbárialistami pred výsadbou na urbárskych pastvinách.